

Sosyal Bilgiler Dersi Ortak Mirasımız Öğrenme Alanının Tarihsel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi

Ayşe Seyhan¹

Özet

Tarihsel düşünme, bireylerin geçmişi anlamlandırabilmesi, olaylar arasındaki ilişkileri akılcı biçimde değerlendirebilmesi ve geçmiş ile bugün arasında bağlantılar kurabilmesi için geliştirilmesi gereken temel zihinsel süreçlerden biridir. Tarihsel düşünme, tarihsel muhakeme, mantıklı değerlendirme ve çok boyutlu bakış açısı gerektiren çok katmanlı bir beceridir. Sosyal bilgiler dersinde tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması, öğrencilerin demokratik vatandaşlık bilincinin gelişmesine katkı sağlamakta ve farklı kültür ve değerleri anlamalarına olanak tanımaktadır. Bu araştırma, 4., 5., 6., ve 7. sınıf sosyal bilgiler derslerinde “Ortak Mirasımız” öğrenme alanının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerini tarihsel düşünme becerileri açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Doküman analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada, 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Analiz kapsamında öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri, NCHS (1996) tarafından geliştirilen tarihsel düşünme becerileri temel alınarak değerlendirilmiştir. Bulgular, 4. sınıf düzeyinde öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin büyük ölçüde kronolojik düşünme becerisine odaklandığını, tarihsel kavrama ile tarihsel analiz ve yorum becerilerinin ise sınırlı biçimde ele alındığını ortaya koymaktadır. 5. sınıf düzeyinde, kronolojik düşünme becerisinin yanı sıra tarihsel kavrama ile tarihsel analiz ve yorum becerilerine de yer verildiği görülmektedir. 6. ve 7. sınıf düzeylerinde ise bu üç becerinin daha dengeli bir biçimde desteklendiği anlaşılmaktadır. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisinin 6. ve 7. sınıf düzeylerinde sınırlı düzeyde ele alındığı, tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisinin ise bu öğrenme alanı kapsamında yer almadığı tespit edilmiştir. Genel olarak, sınıf düzeyi yükseldikçe tarihsel kavrama ile tarihsel analiz ve yorum becerilerine verilen ağırlığın arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

1 Doç.Dr, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ayse.seyhan@erdogan.edu.tr, ORCID; 0000-0003-1741-4878

1. Giriş

Sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin toplumsal yaşamı anlamlandırmalarını ve demokratik toplumlarda etkin ve sorumlu vatandaşlar olarak yer almalarını amaçlayan çok disiplinli bir öğrenme alanıdır. Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi (National Council for the Social Studies [NCSS]), sosyal bilgileri ilk kez 1992 yılında “vatandaşlık yeterliliğini geliştirmek amacıyla sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin bütünleşik incelenmesi” olarak tanımlamıştır. (NCSS, 1992). Bu tanım, sosyal bilgilerin yalnızca bilgi aktarımına dayalı bir ders olmadığını; tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimler ile felsefe ve kültür çalışmaları gibi beşeri bilim alanlarından seçilen içeriklerin bütüncül bir yaklaşımla ele alındığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda, öğrencilerin toplumsal sorunları analiz etme, bilinçli kararlar verme ve demokratik sorumluluk üstlenme gibi vatandaşlık becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. NCSS tarafından Kasım 2023’te yayımlanan güncel tanım, sosyal bilgilere daha kapsayıcı ve küresel bir bakış açısı kazandırmıştır. Buna göre sosyal bilgiler; “bireyleri, toplulukları ve sistemleri, bunların zaman ve mekan bağlamındaki etkileşimleriyle birlikte inceleyen ve öğrencileri yerel, ulusal ve küresel düzeyde vatandaşlık yaşamına hazırlayan bir disiplin” olarak tanımlanmaktadır (NCSS, 2023). Böylece, sosyal bilgilerin yalnızca ulusal düzeyde vatandaş yetiştirmeyi hedeflemediğini; küreselleşen dünyada bireylerin farklı kültürleri, toplumsal yapıları, siyasal ve ekonomik sistemleri ve küresel etkileşimleri anlayabilmelerini sağlayan geniş kapsamlı bir öğrenme alanı olduğu ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler, toplumsal yaşamı anlamayı amaçlayan ve bireyleri topluma, kültüre ve tarihe ait yapıları kavramaya hazırlayan çok boyutlu bir eğitim alanı olup tarih disiplini bu alanın temel bileşenlerinden biridir. Tarih, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurarak bireylere toplumsal kökenlerini, değişim ve sürekliliği, neden-neden-sonuç ilişkilerini kavrama olanağı sunmakta; böylece hem bireysel kimlik hem de toplumsal bilinç gelişimine katkı sağlamaktadır (Yılmaz Alpaslan, 2024; Kahveci & Aktın, 2024). Tarih; toplumsal hafızanın korunması, kültürel kimliğin aktarılması, vatandaşlık bilincinin kazandırılmasının yanı sıra, tarihsel düşünme ve eleştirel analiz becerileri gibi hedeflere ulaşmada sosyal bilgiler dersinin en önemli bileşenlerinden biridir. Sosyal bilgilerden beklenen “vatandaşlık eğitimi, toplumsal farkındalık, kültürel kimlik ve küresel anlayış” gibi amaçlara ulaşabilmek için eğitim sürecinde tarih biliminin konularına, yöntemlerine ve tarihsel düşünme becerilerine yeterli düzeyde yer verilmesi zorunludur. Çünkü, tarih; öğrencilere geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurma, toplumsal değişim ve sürekliliği anlama, neden-sonuç ilişkilerini çözümleme ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirme olanağı sunar (Kahveci & Aktın, 2024).

Eğitimde tarih bilimine ve tarihsel düşünme becerilerine yeterli düzeyde yer verilmesi, öğrencilerin geçmişini anlamlandırarak günümüzü yorumlamasına ve geleceğe dair çıkarımlar yapmasına olanak tanır. Tarihsel düşünme, yalnızca olayların kronolojik sıralamasını öğrenmekle sınırlı kalmayıp, öğrencilerin neden-sonuç ilişkilerini kavramasını, farklı bakış açılarını değerlendirmesini ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesini sağlar (Çelikkaya, & Kürümlüoğlu, 2019; Seyhan, 2023).

Tarihsel düşünme, bireylerin geçmişi anlamlandırabilmesi, geçmişle ilgili yorumlar geliştirebilmesi ve geçmiş ile bugün arasında anlamlı bağlantılar kurabilmesi için geliştirilmesi gereken temel bir zihinsel süreçtir. Bu süreç, geçmişin yalnızca tarihsel bilgilerden ibaret olmadığını ve tarihsel gerçek ile tarihsel anlatı arasındaki farkları ayırt etmeyi gerektiren bir düşünme biçimidir (Dilek, 2007). Tarihsel düşünme, hem tarihsel muhakemeyi hem de mantıklı düşünmeyi kapsayan çok katmanlı bir beceridir. Tarihsel muhakeme, geçmişte meydana gelen olaylar arasındaki ilişkilerin akılcı ve tutarlı biçimde incelenmesini ifade eder (Demircioğlu, 20014). Sosyal bilgiler dersinde tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması öğrencilerin demokratik vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi bakımından da ayrıca önem taşımaktadır. Çünkü, tarihsel düşünme becerileri öğrencilerin olaylara çok boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlayarak toplumsal olayları daha bilinçli değerlendirmelerine ve farklı kültürleri ve değerleri anlamalarına olanak tanır (Çelik Bayramoğlu, 2016). Bununla birlikte tarihsel düşünme, öğrencilerin tarihsel empati geliştirmesine de katkı sağlayarak, geçmişte yaşamış bireylerin koşullarını ve kararlarını kendi bağlamında anlamalarına imkan verir. Böylece öğrencilerin günümüz sorunlarına daha duyarlı yaklaşmalarını sağlar. Toplumsal olayları tarihsel bağlamda değerlendirme yeteneklerini geliştirir. (Yılmaz & Koca, 2012; Ataman Yalı & Şimşek, 2020).

Amerikan Ulusal Tarih Merkezi (National Council for History in the Schools [NCHS]) tarafından 1996 yılında geliştirilen tarihsel düşünme sınıflaması; kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma ile tarihsel sorun analizi ve karar verme olmak üzere beş ana alt beceriden oluşmaktadır. Bu beceriler, 2000’li yıllardan itibaren hazırlanan tarih ve sosyal bilgiler öğretim programlarında öne çıkmaya başlamıştır. Türkiye’de 2005, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarında da farklı boyutlarda yer alarak öğrencilere tarihsel bakış açısı kazandırma amacıyla yapılandırılmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005; 2018; 2024; Ataman Yalı & Şimşek, 2020; Coşkun Keskin vd., 2022).

2024 Sosyal bilgiler öğretim programı, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan çeşitli alan becerileri içermektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında belirlenen Sosyal Bilimler Alan Becerileri (SBAB), disiplinin kendi yapısı, yerli ve yabancı literatür ve çağın gerektirdiği yirmi birinci yüzyıl yeterlikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda tarihsel düşünme becerisiyle doğrudan ilişkili bir dizi beceri programa dâhil edilmiştir. Bu beceriler arasında yer alan Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme Becerisi (SBAB1), öğrencilerin tarihsel olayları zaman dizini içinde konumlandırmalarını, ardışık şekilde sıralamalarını ve olaylar ile dönemler arasındaki ilişkileri fark etmelerini amaçlamaktadır. Bu beceri; bir tarihsel olayın kısa ve uzun vadeli sonuçlarını karşılaştırmayı, farklı dönemler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeyi ve zamanı anlamlandırmayı gerekli kılan bir yapıya sahiptir (Aktın & Dilek, 2016). Aynı zamanda “karşılaştırma”, “dönüştürme”, “sıralama” ve “değerlendirme” gibi bütünlük alt becerilerden oluşarak öğrencinin tarihsel zaman bilincini çok boyutlu şekilde geliştirmesine katkı sunmaktadır.

Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Araştırma Becerisi (SBAB2), öğrencilerin tarihsel olguları kanıt temelli olarak incelemelerini, tarihçilerin kullandığı araştırma, sorgulama, analiz ve yorumlama süreçlerini tanımlarını ve bu süreçlere ilişkin deneyim kazanmalarını amaçlamaktadır. Bu beceri, tarihsel kaynakların nasıl kullanılacağını kavratmanın yanı sıra “meraka dayalı soru sorma”, “kaynaklardan bilgi toplama”, “kaynağı inceleme”, “kaynağı sorgulama”, “kaynağı yorumlama” ve “kanıtı dayalı ürün oluşturma ve paylaşma” gibi alt becerileri içermektedir. Böylece öğrenciler tarihsel bilginin nasıl üretildiğini ve değerlendirilmesi gerektiğini öğrenmektedir.

Tarihsel Empati Becerisi (SBAB3), bireylerin tarihsel kişilerin düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini kendi zamanlarının koşulları içinde değerlendirebilmelerini sağlayarak geçmişe çok boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşmalarına imkan tanımaktadır. Bu beceri; tarihsel olayları dönemin bağlamına yerleştirerek anlamlandırmayı sağlayan “yorumlama”, “tarihsel bağlamsallaştırma” ve “yapılandırma” bütünlük becerilerinden oluşmaktadır. Bu yönüyle tarihsel empati, öğrencilerin geçmişi bugünün değerleriyle yargılamadan, ilgili dönemin özgün koşulları içinde analiz etmelerine olanak vermektedir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi (SBAB4) ise tarihsel süreçlerde hem değişen hem de devam eden unsurların belirlenmesine odaklanmaktadır. Böylece öğrencilerin geçmiş ile bugün arasındaki süreklilik ve dönüşüm ilişkilerini anlamalarını desteklemektedir. Bu beceri, tarihsel gelişmeleri ilerleme-gelişme ya da gerileme-bozulma biçiminde değerlendirmeyi

gerektirir. “Karşılaştırma”, “sıralama”, “değişim ve sürekliliği neden ve sonuçlarıyla yorumlama”, “sentezleme” ve “kanıta dayalı öngöründe bulunma” gibi bütünleşik alt becerileri içererek öğrencilerin tarihsel süreçleri analitik biçimde okumalarını sağlamaktadır.

Tarihsel düşünme ile bağlantılı bir diğer temel beceri olan Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi (SBAB17), öğrencilerin geçmişte yaşanan bir sorunu tarihsel bağlamı içinde ve dönemin insanların perspektifinden değerlendirebilmelerini hedeflemektedir. Bu beceri, tarihsel bir problemi çok yönlü biçimde çözümlemeyi, olası çözüm yollarını tartışmayı ve tarihsel koşullara uygun kararlar geliştirmeyi içermektedir. Becerinin yapısı; “tarihsel sorunu belirleme ve çözümleme” ile “tarihsel soruna alternatif çözüm üretme ve değerlendirme” bütünleşik becerilerinden oluşmaktadır (MEB, 2024). Bu beceriler sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilerin tarihsel düşünme yeterliklerini geliştirmeye yönelik bütüncül bir çerçeve sunmakta ve onların tarihe eleştirel, sorgulayıcı ve analitik bir gözle bakmalarını desteklemektedir.

Türkiye’de sosyal bilgiler ve tarih öğretim programlarında tarihsel düşünme becerilerinin yer alma durumunu inceleyen çalışmalar, öğretim programlarının beceri temelli yapıya yönelmesiyle birlikte artış göstermiştir. Özellikle 2005, 2017 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen program değişiklikleri sonrasında akademik ilginin yoğunlaştığı; bu süreçte yapılan araştırmaların, tarihsel düşünme becerilerinin öğretim programlarındaki temsiliyetini içerik düzeni, kazanım yapısı ve pedagojik yönelimler açısından ayrıntılı biçimde ele aldığı görülmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırmalar, tarihsel düşünmenin programlarda teorik olarak önemsendiğini ancak becerilerin uygulamaya yansımada çeşitli sınırlılıklar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Pehlivan ve diğerleri (2023) 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarında tarihsel düşünme becerilerinin yer alma durumunu incelemiş ve kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama gibi temel tarihsel düşünme becerilerinin programa dahil edildiğini ifade etmiştir. Safran ve Şimşek (2006), 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nı tarih içerikleri açısından inceleyerek programda kronolojik akış, neden-sonuç ilişkileri ve temel tarihsel kavrama becerilerinin yer aldığını, ancak tarihsel düşünme yaklaşımının kavramsal bir bütünlük içinde ele alınmadığını belirtmiştir. Bu çalışma, tarihsel düşünme kavramının Türkiye’de program düzeyinde henüz yerleşme aşamasında olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Benzer şekilde Dilek (2007), tarihsel düşünme becerilerinin öğretim programlarında dolaylı olarak bulunduğunu, ancak kazanımların bu becerileri sistematik biçimde desteklemediğini ifade ederek özellikle kanıt temelli sorgulama, çoklu bakış açısı ve tarihsel empati gibi becerilerin programda yeterince görünür olmadığını vurgulamıştır. Bu durum, tarihsel düşünmenin teorik

düzeyde kabul görmesine rağmen ders materyalleri ve öğretim süreçleriyle bütünleşme sorunu yaşandığını göstermektedir. Demircioğlu'nun (2009) çalışması, tarihsel düşünme becerilerinin tarih derslerinde geliştirilmesi gereken üst düzey bilişsel beceriler olduğunu ortaya koyarken, programların bu becerilere yer vermesine rağmen öğretmen kılavuzları ve ders kitaplarının yeterli yönlendirme sunmadığını belirtmiştir.

Coşkun Keskin ve diğerleri (2022), Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretim programlarında; kronolojik düşünme ve temel tarihsel kavrama becerilerinin güçlü biçimde temsil edildiğini, buna karşılık diğer tarihsel düşünme becerilerinin yeterli düzeyde yer almadığını belirtmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de öğretim programlarının uluslararası normlara yaklaşma çabası içinde olduğu; ancak tarihsel düşünmenin özellikle üst düzey alt boyutlarında iyileştirme yapılmasının gerektiği belirtilmektedir (Pehlivan, 2021; Pehlivan vd., 2023). Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, öğretim programlarında tarihsel düşünme becerilerinin yıllar içinde giderek daha görünür hale geldiği, özellikle 2005 sonrası program reformlarının bu durumu desteklediği söylenebilir.

Literatür, tarihsel sorgulama, kanıt temelli analiz ve çoklu bakış açısı geliştirme gibi becerilerin öğretim programlarında giderek daha fazla yer aldığını; ancak bu becerilerin kazanım, öğretim etkinlikleri ve ölçme-değerlendirme süreçleriyle yeterince bütünleştirilemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, tarihsel düşünme becerilerinin programlarda teorik düzeyde önem kazandığını, ancak uygulama boyutunda halen güçlendirilmesi gereken yönler bulunduğunu göstermektedir (Seyhan, 2023). Türkiye'de yapılan çalışmaların büyük bölümünün lise düzeyine odaklanması da sosyal bilgiler dersinde tarihsel düşünme becerilerine yeterince ağırlık verilmediğine işaret etmektedir. Benzer biçimde, 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarını inceleyen araştırmalar, kitaplarda tarihsel şahsiyetlere yer verilmesine rağmen bu içeriklerin çoğunlukla zaman ve kronoloji algısını desteklemekle sınırlı kaldığını; tarihsel sorgulama, kanıt temelli analiz ve çoklu bakış açısı geliştirme gibi üst düzey becerileri kazandırmaya yönelik etkinliklerin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Öcal, 2022; Coşkun Keskin vd., 2022). Buna karşın alan yazın, tarihsel düşünme becerilerinin çocuklara erken yaşlardan itibaren kazandırılabilceğini ve bu becerilerin bireysel ve toplumsal gelişim açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır (Aktın, 2017; Çakır, 2019).

Tarih öğretiminde ölçme ve değerlendirme boyutuna odaklanan çalışmalar da benzer bir uyumsuzluğa işaret etmektedir. Lise giriş sınavlarında yer alan soruların büyük bir bölümünün kronolojik düşünme ve tarihi bilgi hatırlamaya

dayalı olduğunu; tarihsel analiz ve yorum, araştırma ve problem çözme becerilerini ölçen soruların sınırlı kaldığı ifade edilmektedir (Karagözoğlu, 2025). Bu durum, öğretim programlarında hedeflenen tarihsel düşünme becerileri ile uygulamada ölçülen beceriler arasında belirgin bir uyumsuzluk olduğunu göstermektedir.

Uluslararası literatür de tarihsel düşünme becerilerinin öğretiminin öğrencilerin analitik düşünme, eleştirel değerlendirme, neden sonuç ilişkisi kurma ve çok boyutlu bakış açısı geliştirme becerilerini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu kazanımların etkili biçimde geliştirilebilmesi, tarihsel yönetime dayalı pedagojik uygulamaların yanı sıra öğretmen faktörü, kullanılan materyaller ve ölçme-değerlendirme yöntemleriyle doğrudan ilişkili olduğu da belirtilmektedir (Burgos Videla vd., 2025; Cowgill, 2017; Miralles Sanchez vd., 2025). Bu bağlamda öğretim programları ile sınıf içi uygulamalar arasında tutarsızlıklar bulunduğunu ve uygun materyal ile etkinlik eksikliğinin özellikle tarihsel düşünme becerilerinin gelişimini sınırladığını ortaya koymaktadır (Dere & Kalender, 2019).

Genel olarak literatür, Türkiye’de tarihsel düşünme becerilerinin öğretim programlarında yer almaya başladığını; ancak bu becerilerin uygulanabilirliği, materyal desteği, ölçme-değerlendirme araçları ve erken yaşta kazandırılması açısından önemli eksiklikler bulunduğunu göstermektedir. Tarihsel düşünmenin çocukluktan itibaren kazandırılması, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı olmayıp eleştirel düşünme, empati, toplumsal farkındalık ve kültürel kimlik bilinci gibi üst düzey yetkinliklerin gelişimi açısından da temel bir role sahiptir (Coşkun Keskin vd., 2022; Seyhan, 2023). Bu nedenle öğretmen eğitiminin güçlendirilmesi ve nitelikli materyal desteğinin sağlanması, tarihsel düşünme becerilerinin öğretim programlarında öngörülen hedeflere ulaşabilmesi açısından gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Dilek, 2007; Demircioğlu, 2009). Buna karşın, Türkiye’de tarihsel düşünme becerilerinin öğretimini konu alan çalışmaların sayıca sınırlı olduğu ve mevcut çalışmaların çoğunlukla kronolojik düşünme gibi belirli alt becerilere odaklandığı görülmektedir. Bu durum, tarihsel düşünme becerilerinin sosyal bilgiler programında nasıl yer aldığının, hangi boyutlarda yapılandırıldığının ve programın bu becerileri ne ölçüde desteklediğinin sistematik olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Program düzeyinde yapılacak analizler, hem öğretim süreçlerinde karşılaşılan sorunların daha net anlaşılmasına hem de öğrencilerin tarihsel okuryazarlık düzeylerinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, bu araştırma 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler derslerinde “Ortak Mirasımız” öğrenme alanının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerini tarihsel düşünme becerileri açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, çalışma aşağıdaki araştırma sorularına odaklanmıştır:

- 4. Sınıf “Ortak Mirasımız” öğrenme alanının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde tarihsel düşünme becerileri nasıl yer almaktadır?
- 5. sınıf “Ortak Mirasımız” öğrenme alanının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde tarihsel düşünme becerileri nasıl yer almaktadır?
- 6. sınıf “Ortak Mirasımız” öğrenme alanının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde tarihsel düşünme becerileri nasıl yer almaktadır?
- 7. sınıf “Ortak Mirasımız” öğrenme alanının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde tarihsel düşünme becerileri nasıl yer almaktadır?

2. Yöntem

Bu araştırma doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak yazılı materyallerin sistematik bir biçimde incelenmesini ve içeriklerinin anlamlandırılmasını sağlayan bir veri toplama tekniğidir (Flick, 2018). Doküman analizi, araştırmanın amaçlarına uygun verilerin toplandığı ve analiz edildiği, derinlemesine bir süreçtir (Patton, 2014). Nitel veri analizinin belirli aşamalarda yürütülmesi ve bu aşamaların araştırmanın güvenilirliğinin ve geçerliliğinin sağlanması açısından önemli olduğunu belirtilmektedir. Creswell (2018), doküman analizi sürecini şu şekilde aşamalara ayırmaktadır:

1. Dokümanın Seçimi: Bu adımda, araştırmanın amacına uygun olan yazılı materyaller belirlenir. İlgili belgelerin konuyla ne ölçüde ilişkili olduğu ve araştırma soruları ile uyumu dikkate alınarak seçim yapılır.

2. Dokümanın Okunması ve İncelenmesi: Dokümanların içeriklerinin derinlemesine anlaşılabilmesi için birkaç kez dikkatli bir şekilde okunması gerekir. Bu adımda, belgelerdeki ana temalar, önemli kavramlar, ifadeler ve metnin genel yapısı incelenir.

3. Kategorilerin Belirlenmesi: İncelenen dokümanlardan elde edilen veriler, araştırma sorularına uygun temalar ve kategoriler altında sistematik olarak toplanır. Bu aşama, verilerin sınıflandırılması ve anlamlı bir şekilde düzenlenmesini sağlar. Ayrıca her kategoriye ilişkin örneklerin belirlenmesini mümkün kılar.

4. Verilerin Kodlanması: Kategoriler belirlendikten sonra, belgelerdeki metin parçaları belirli kodlarla etiketlenir.

5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması: Kodlanan ve kategorilere ayrılan veriler, araştırma soruları doğrultusunda analiz edilerek anlamlı desenler ve temalar haline getirilir.

6. Sonuçların Raporlanması: Son aşamada, elde edilen bulgular düzenli bir şekilde raporlanır.

2.1. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmada veri toplama aracı olarak 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kullanılmıştır. İnceleme kapsamında programda yer alan “Ortak Mirasımız” öğrenme alanı değerlendirilmiş; öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri, NCHS (1996) tarafından geliştirilen tarihsel düşünme becerileri esas alınarak analiz edilmiştir. Tarihsel düşünme becerileri, beş temel “Tarihsel Düşünme Standardı” çerçevesinde incelenmektedir (NCHS, 1996). Bu standartlar; kronolojik düşünme becerisi, tarihsel kavrama becerisi, tarihsel analiz ve yorum becerisi, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi ve tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisidir. Her bir standart, öğrencilerin geçmişini anlama, olaylar arasındaki ilişkileri değerlendirme ve tarihsel süreçleri yorumlama yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Öğretim programı MEB’in internet sitesinden elde edilmiştir. Veri analizi sürecinde, araştırmanın amaçları doğrultusunda “Tarihsel Düşünme Becerileri Belirleme Formu” oluşturulmuştur. Bu form, alan yazın taraması ile belirlenen tarihsel düşünme becerilerinin alt yeterliliklerini esas alacak şekilde hazırlanmış ve her bir beceri, ilgili öğrenme çıktısı veya süreç bileşeni için “İlişkili veya “yok” seçenekleri ile işaretlenmiştir. Form, pilot uygulama ile test edilerek anlaşılabilirliği ve uygunluğu açısından gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler, form üzerinden kodlandıktan sonra içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi, dokümanlardaki bilgilerin sistematik biçimde kategorize edilmesine ve yorumlanmasına imkan sağlar (Krippendorff, 2013; Flick, 2018). Her öğrenme çıktısı ve süreç bileşeni, tarihsel düşünme becerilerinin alt yeterlilikleri ile karşılaştırılmış ve hangi becerileri desteklediği belirlenmiştir. Ardından, tarihsel düşünme becerilerini karşıladığı tespit edilen öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri tablolar halinde sunulmuş; sınıf düzeyleri esas alınarak hangi beceriye hangi süreç bileşenlerinde yer verildiği gösterilmiş ve bulgular detaylı bir şekilde raporlanmıştır. Böylece öğretim programlarının tarihsel düşünme becerilerini ne ölçüde desteklediğine dair çıkarımlar sağlanmıştır (Patton, 2014).

3. Bulgular

Bu bölümde, ortaokul sosyal bilgiler dersi “Ortak Mirasımız” öğrenme alanı kapsamında yer alan öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin 4., 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde tarihsel düşünme becerilerini karşılama durumu

incelenmektedir. Aşağıdaki tabloda, 4. sınıf öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin tarihsel düşünme becerileri açısından dağılımı sunulmuştur.

Tablo 1. 4. Sınıf Ortak Mirasımız Öğrenme Alanı Öğrenme çıktıları ve Süreç Bileşenlerinde Tarihsel Düşünme Becerileri

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel Analiz ve Yorum	Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma	Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme
<i>SB.4.3.1. Geçmişten günümüze çocuk oyun ve oyuncaklarının değişimini karşılaştırabilme</i>					
a) Geçmişten günümüze çocuk oyun ve oyuncaklarının özelliklerini kanıt, gözlem ve/ veya deneyimlere dayalı olarak sıralar.	X				
b) Oyun ve oyuncakların zaman içerisinde değişmeyen özelliklerini kanıt, gözlem ve/ veya deneyime dayalı olarak sıralar.	X				
c) Oyun ve oyuncakların zaman içerisinde değişen özelliklerini kanıt, gözlem ve/veya deneyime dayalı olarak sıralar.	X				
<i>SB.4.3.2. Aile tarihini yansıtan bir ürün oluşturabilme</i>					
a) Aile tarihine ilişkin elde ettiği kaynaklara dayalı olarak çıkarımlar yapar.			X		
b) Aile tarihine ilişkin elde ettiği kaynaklardaki bilgileri kullanarak görüşünü yansıtan bir ürün oluşturur.			X		
<i>SB.4.3.3. Yakın çevresindeki ortak miras öğelerini tanımanın önemini yorumlayabilme</i>					
a) Yakın çevresindeki ortak miras öğelerini inceler.					
b) Yakın çevresindeki ortak miras öğeleri ile ilgili edindiği bilgileri kendi cümleleriyle ifade eder.		X			
Toplam	3	1	2		

Tablo 1'e göre SB.4.3 öğrenme alanında yer alan SB.4.3.1.a, SB.4.3.1.b ve SB.4.3.1.c bileşenlerinin, geçmişten günümüze karşılaştırma yapma, zaman içerisinde değişim ve sürekliliği fark etme gibi yönleriyle kronolojik düşünme becerisinin temel alt basamaklarını karşıladığı anlaşılmaktadır. SB.4.3.1.a "Geçmişten günümüze" ifadesiyle çocuk oyun ve oyuncaklarını zaman sıralaması içinde ele alır. Bu kazanım, kronolojik düşünmenin geçmiş-bugün ayrımı ve zaman akışı farkındalığını karşılamaktadır. SB.4.3.1.b Oyun ve oyuncakların zaman içerisinde değişmeyen özelliklerini belirleme, tarihsel süreklilik kavramını kazandırır. Bu, kronolojik düşünmenin süreklilik ve değişim boyutuyla ilişkilidir. SB.4.3.1.c Oyun ve oyuncakların zaman içerisinde değişen özelliklerini sıralama, tarihsel değişim kavramını ele alarak kronolojik düşünmeyi destekler. Buna karşın SB.4.3.2 ve SB.4.3.3 bileşenleri zamansal bir boyut içermediğinden kronolojik düşünme yeterliliği kapsamında değerlendirilmemiştir. Tarihsel kavrama, SB.4.3 öğrenme alanında yalnızca SB.4.3.3.b kazanımı tarihsel kaynaklara dayalı çıkarım yapma ve bu kaynaklardan elde edilen bilgileri kendi ifadeleriyle yeniden yapılandırma yönleriyle tarihsel kavrama/anlama becerisini desteklemektedir. Tarihsel analiz ve yorum becerisine yönelik yapılan inceleme sonucunda, süreç bileşenlerinden SB.4.3.2,a ve SB.4.3.2.b kodlu kazanımların tarihsel analizi ve yorum yapmayı içerdiği belirlenmiştir. Özellikle kaynaklara dayalı çıkarım yapma ve kaynaklardan elde ettiği bilgilerle kendi görüşünü bildirmeye yönelik ürün oluşturma süreci tarihsel analiz ve yorum becerisi ile ilişkilidir. Bu sınıf düzeyinde öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sıralama, betimleme veya bilgiyi ifade etme, çıkarım yapmaya odaklanmıştır. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma ve tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi yeterliliklerini karşılayan bir öğrenme çıktısı ve süreç bileşeni belirlenmemiştir.

3.1. 5. sınıf Ortak Mirasımız öğrenme alanı öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde tarihsel düşünme becerileri dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. 5. Sınıf Ortak Mirasımız Öğrenme Alanı Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenlerinde Tarihsel Düşünme Becerileri

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel Analiz ve Yorum	Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma	Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme
SB.5.3.1. Yaşadığı ildeki ortak miras öğelerine ilişkin oluşturduğu ürünü paylaşabilme					
a) Yaşadığı ildeki somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinden hareketle ortak mirasın önemi hakkında çıkarım yapar.			X		
b) Yapılan çıkarımlardan hareketle ortak mirasın önemini açıklayan bir ürün oluşturur.			X		
c) Ortak mirasın önemi hakkında çıkarımlarına dayalı olarak oluşturduğu ürünü paylaşır.			X		
SB.5.3.2. Anadolu’da ilk yerleşimleri kuran toplumların sosyal hayatlarına yönelik bakış açısı geliştirebilme					
a) Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarına ilişkin kaynakları inceler.		X			
b) Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşimlerin özelliklerine ilişkin kaynaklardan edindiği bilgileri ifade eder.		X			
c) Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayat unsurlarını günümüzdeki sosyal hayat unsurları ile karşılaştırır.	X		X		
ç) Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarını dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak açıklar.			X		
d) Anadolu’da kurulan ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarına yönelik çıkarımda bulunur.			X		
e) Çıkarımlarına dayanarak Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerde yaşayan toplumların sosyal hayatları ile ilgili bakış açısını kendi ifadeleriyle yansıtır.			X		
SB.5.3.3. Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarını karşılaştırabilme					

a) Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarını belirler.	X		
b) Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarının benzerliklerini listeler.		X	
c) Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarının farklılıklarını listeler.		X	
Toplam	1	3	9

Tablo 2’de yer alan veriler incelendiğinde, SB.5.3.2.c bileşeninin, geçmiş ile günümüz arasında karşılaştırma yapma yönüyle kronolojik düşünme becerisinin geçmiş-bugün ayrımı ile süreklilik-değişim alt basamaklarını karşıladığı belirlenmektedir. Diğer kazanımlar zamansal süreç ve kronolojik yapı içermediğinden bu yeterlilik kapsamında değerlendirilmemiştir. Tarihsel kavrama becerisi kapsamında SB.5.3 öğrenme çıktılarından SB.5.3.2.a, SB.5.3.2.b ve SB.5.3.3.a bileşeninin kaynak inceleme ve bilgiyi anlamlandırma süreçlerini içerdikleri için tarihsel kavrama/anlama becerisi ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Tarihsel analiz ve yorum becerisine yönelik SB.5.3.1.a, SB.5.3.1.b, SB.5.3.1.c, SB.5.3.2.c, SB.5.3.2.ç, SB.5.3.2.d, SB.5.3.2.e, SB.5.3.3.b ve SB.5.3.3.c kodlu bileşenlerin; çıkarım yapma, kaynak inceleme ve karşılaştırmalı değerlendirme süreçlerini içerdikleri için tarihsel analiz ve yorum becerisi ile ilişkili bulunmuştur. Bu sınıf düzeyinde tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma ve tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi ile ilişkili yeterlilikleri destekleyen bir öğrenme çıktısı ve süreç bileşeni tespit edilememiştir. Bazı süreç bileşenleri birden fazla tarihsel düşünme becerisi ile ilişkilendirilmiştir.

6. sınıf Ortak Mirasımız öğrenme alanı öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin tarihsel düşünme becerileri açısından dağılımı Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. 6. Sınıf Ortak Mirasımız Öğrenme Alanı Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenlerinde Tarihsel Düşünme Becerileri

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenleri	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel Analiz ve Yorum	Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma	Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme
<i>SB.6.3.1. Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkılarını sorgulayabilme</i>					
a) Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkıları hakkında merak ettiği konuyu tanımlar.		X			
b) Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkıları hakkında verilen kaynaklara dayanarak sorular sorar (5N1K).		X		X	
c) Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkıları hakkında verilen kaynaklardan bilgi toplar.		X			
ç) Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkıları hakkında topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir.		X			
d) Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkıları hakkında toplanan bilgiler üzerinden çıkarım yapar.			X		
<i>SB.6.3.2. VII-XIII. yüzyıllar arasında İslam medeniyetinin eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat ve mimari alanlarında insanlığın ortak mirasına katkılarını dair akıl yürütebilme</i>					
a) İslam medeniyetinin insanlığın ortak mirasına katkılarını belirler.		X			
b) İslam medeniyetinin insanlığın ortak mirasına yaptığı katkıları eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat ve mimari alanları ile ilişkilendirir.			X		
c) İslam medeniyetinin insanlığın ortak mirasına yaptığı katkıları eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat ve mimari alanları açısından çıkarım yapar.			X		
<i>SB.6.3.3. İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimi dönemin bakış açısıyla değerlendirebilme</i>					
a) İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimi kaynaklara dayanarak çözümler.	X		X		

b) İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişime ilişkin dönemin koşullarını fark eder.	X	X
c) İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını günümüz koşullarıyla karşılaştırır.	X	X
ç) İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklar.	X	X

SB.6.3.4. XI-XIII. yüzyıllar arasında meydana gelen siyasi faaliyetler ve askerî mücadelelerin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına etkisini özetleyebilme

a) XI-XIII. yüzyıllar arasında Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına etkide bulunan siyasi faaliyetler ve askerî mücadeleleri çözümler.	X	X
b) XI-XIII. yüzyıllar arasında Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına etkide bulunan siyasi faaliyetler ve askerî mücadeleleri sınıflandırır.		X
c) XI-XIII. yüzyıllar arasında meydana gelen siyasi faaliyetler ve askerî mücadelelerin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına etkisini yorumlar.	X	X

Toplam	5	6	10	1
--------	---	---	----	---

Tablo 3'te yer alan verilere göre, öğrenme alanında yer alan SB.6.3.3.a, SB.6.3.3.b, SB.6.3.3.c, SB.6.3.ç ve SB.6.3.4.c süreç bileşenlerinde enlerinde yüzyıl kavramlarının kullanılması ve geçmiş ile günümüz arasında karşılaştırma yapılması yönleriyle kronolojik düşünme becerisinin zaman bilinci, süreklilik-değişim ve dönemleme alt basamaklarını karşılamaktadır. Diğer kazanımlar zamansal süreç ve kronolojik yapı içermediğinden bu yeterlilik kapsamında değerlendirilmemiştir.

Tarihsel kavrama becerisi SB.6.3.1.a, SB.6.3.1.b, SB.6.3.1.c, SB.6.3.1.ç, SB.6.3.2.a ve SB.6.3.4.a öğrenme çıktılarının, bilgiyi tanımlama, çözümleme, anlamlandırma, doğruluğunu değerlendirme süreçlerini barındırmaktadır. Bu nedenle bu kazanımlar tarihsel kavrama/anlama becerisi ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Tarihsel analiz ve yorum becerisi SB.6.3.1.d, SB.6.3.2.b, SB.6.3.2.c, SB.6.3.3.a, SB.6.3.3.b, SB.6.3.3.c, SB.6.3.3.ç, SB.6.3.4.a, SB.6.3.4.b ve SB.6.3.4.c süreç bileşenleri tarihsel analiz ve yorum becerisi ile ilişkili oldukları belirlenmiştir. SB.6.3.1.b bileşeninin “Ne? Nerede? Ne zaman? Nasıl? Neden? Kim?” sorularını içermesi nedeniyle, Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma becerisinin alt basamaklarını kapsadığı ve bu becerinin yeterliliklerini desteklediği belirlenmiştir. Bazı süreç bileşenleri

birden fazla tarihsel düşünme becerisi ile ilişkili bulunmuştur. Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisinin yeterlilikleriyle ilişkili bir süreç bileşeni tespit belirlenmemiştir.

7. sınıf Ortak Mirasımız öğrenme alanı öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde tarihsel düşünme becerileri dağılımı Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. 7. Sınıf Ortak Mirasımız Öğrenme Alanı Öğrenme Çıktıları ve Süreç Bileşenlerinde Tarihsel Düşünme Becerileri

Öğrenme Çıktıları ve Süreç Becerileri	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel Analiz ve Yorum	Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma	Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme
<i>SB.7.3.1. Osmanlı Devleti’nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikaları sorgulayabilme</i>					
a) Osmanlı Devleti’nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikalar hakkında merak ettiği konuyu tanımlar.		X			
b) Osmanlı Devleti’nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikalar hakkında verilen kaynaklara dayanarak sorular sorar (5N1K).		X		X	
c) Osmanlı Devleti’nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikalar hakkında verilen kaynaklardan bilgi toplar.		X			
ç) Osmanlı Devleti’nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikalar hakkında topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir.		X			
d) Edindiği bilgilerden hareketle Osmanlı Devleti’nin cihan devleti hâline gelmesini sağlayan politikalar hakkında çıkarım yapar.			X		
<i>SB.7.3.2. Değişen dünya dengeleri karşısında Osmanlı Devleti’nin uyguladığı yenilikleri neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme</i>					
a) Değişen dünya dengeleri karşısında Osmanlı Devleti’nin uyguladığı yeniliklerin nedenlerini inceler.	X	X			
b) Değişen dünya dengeleri karşısında Osmanlı Devleti’nin uyguladığı yeniliklerin etkilediği unsurları inceler.	X		X		
c) Değişen dünya dengeleri karşısında Osmanlı Devleti’nin uyguladığı yeniliklerin etkilerini sorgular.	X			X	

ç) Değişen dünya dengeleri karşısında Osmanlı Devleti'nin uyguladığı yeniliklerin neden ve sonuçlarını elde ettiği bilgilere dayanarak ifade eder.	X	X	X	
<i>SB.7.3.3. Osmanlı kültür ve medeniyet unsurlarına ilişkin oluşturduğu ürünü paylaşabilme</i>				
a) Osmanlı kültür ve medeniyet unsurlarının temel özelliklerine ilişkin kanıtlara dayanarak çıkarım yapar.			X	
b) Osmanlı kültür ve medeniyet unsurlarının temel özelliklerine ilişkin kanıtlardaki bilgilerden hareketle görüşünü yansıtan ürün oluşturur.			X	
c) Osmanlı kültür ve medeniyet unsurlarının özelliklerine ilişkin görüşlerine dayalı olarak oluşturduğu ürünü paylaşır.			X	
Toplam	4	5	6	3

Tablo 4'teki verilere göre SB.7.3. 2.a, SB.7.3. 2.b, SB.7.3.2.c ve SB.7.3. 2.ç süreç bileşenleri Kronolojik düşünme becerisine kazandırmaya yöneliktir. Bu bileşenler Osmanlı Devleti'nin uyguladığı yenilikleri tarihsel süreklilik ve değişim ile neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alması yönüyle kronolojik düşünme becerisini desteklemektedir.

Tarihsel kavrama becerisine ilişkin, SB.7.3.1.a, SB.7.3.1.b, SB.7.3.1.c ve SB.7.3.1.ç ve SB.7.3.2.a süreç bileşenlerinin tarihsel kavrama/anlama becerisinin kaynak kullanma, tanımlama, bilgi toplama ve yeniden ifade etme gibi ölçütlerini karşıladığı tespit edilmiştir.

Tarihsel analiz ve yorum becerisi ile SB.7.3.1.d, SB.7.3.2.b, SB.7.3.2.ç, SB.7.3.3.a, SB.7.3.3.b ve SB.7.3.3.c süreç bileşenleri ilişkilendirilmiştir. Bu bileşenler çıkarım yapma, kanıta dayalı yorum yapma, kendi görüşünü ifade etme gibi analiz ve yorum becerilerini kapsamaktadır. Ayrıca SB.7.3.1.b, SB.7.3.2.c ve SB.7.3.2.ç bileşenleri, tarihsel verileri sorgulama ve kanıt temelli yorumlama yönüyle tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisinin örneklerini sunmaktadır. İncelenen öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri arasında, tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisini karşılayan bir öge tespit edilmemiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada 4, 5, 6 ve 7. sınıf *Ortak Mirasımız* öğrenme alanında yer alan öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri, tarihsel düşünme becerileri açısından incelenmiştir. Bulgular, 4. Sınıf düzeyinde söz konusu öğrenme alanında kronolojik düşünme becerisine ağırlık verildiği, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum becerilerinin sınırlı düzeyde yer aldığını, buna karşılık

tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma ile tarihsel sorun analizi ve karar verme becerilerinin sistematik biçimde yapılandırılmadığını göstermektedir. Öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri geçmişten günümüze karşılaştırma yapma, değişim ve sürekliliği fark etme yönleriyle kronolojik düşünme becerisinin temel alt basamaklarını karşılamaktadır. Bu bulgu, ilkokul düzeyinde tarih öğretiminde kronolojik farkındalığın genellikle geçmiş-bugün karşılaştırmaları üzerinden kazandırıldığını ortaya koyan çalışmalarda (Safran, 2006; Dilek, 2007) sonuçlarla örtüşmektedir. Tarihsel kavrama/anlama becerisi açısından yalnızca SB.4.3.3.b kazanımının öne çıktığı görülmüştür. Bu durum, öğrencilerin tarihsel bilgiyi çoğunlukla betimleme ve ifade etme düzeyinde ele aldığını, kaynak temelli anlama ve yeniden yapılandırma süreçlerinin ise sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu bulgu, ilkokul sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel kavramanın çoğu zaman dolaylı biçimde ele alındığını belirten araştırmalarla (Karaca vd., ; Kabapınar, 2021) paralellik göstermektedir. Tarihsel analiz ve yorum becerisi ise daha çok bireysel ve sınırlı bağlamda ele alındığı, çoklu bakış açıları, karşıt kanıtlar veya alternatif yorumların sürece dahil edilmediği görülmektedir. Araştırmanın sonuçlarından biri, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma ile tarihsel sorun analizi ve karar verme becerilerine yönelik açık ve doğrudan bir öğrenme çıktısı ya da süreç bileşeninin bulunmamasıdır. Bu durum, 4. sınıf düzeyinde öğrencilerin tarihsel problem belirleme, kanıtları sorgulama, alternatif çözüm yolları geliştirme ve karar verme gibi üst düzey tarihsel düşünme becerileriyle yeterince karşılaşmadığını göstermektedir. Oysa literatürde, erken yaşlarda sorgulamaya dayalı tarih öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme ve tarihsel muhakeme becerilerini geliştirdiği vurgulanmaktadır (Demircioğlu, 2009; Kızılay & Doğan, 2014; Seyhan, 2023).

Araştırma bulguları, 5. sınıf Ortak Mirasımız öğrenme alanında tarihsel düşünme becerilerinin daha çok kronolojik düşünme ile tarihsel kavrama ve kısmen tarihsel analiz ve yorum becerilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Öğrenme çıktıları, geçmiş-bugün karşılaştırması ve süreklilik değişim ilişkisi yoluyla kronolojik düşünmeyi desteklemektedir. Kaynak inceleme ve çıkarım yapma süreçleri tarihsel kavrama ve analiz becerileriyle ilişkilidir. Buna karşın tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma ile tarihsel sorun analizi ve karar verme becerilerini doğrudan destekleyen kazanımlara rastlanmamıştır. Bu durum, ilkokul düzeyinde sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel düşünmenin üst düzey becerilerinin sınırlı biçimde ele alındığını ortaya koyan çalışmalarla örtüşmektedir. Araştırmalar, bu becerilerin genellikle üst sınıflarda daha yoğun işlendiğini göstermekte olup, elde edilen bulgular da bu sonuçlarla uyumlu görünmektedir (Demircioğlu, 2009; Kızılay & Doğan, 2014).

6. sınıf öğrenme alanında tarihsel düşünme becerilerinin kronolojik düşünme, tarihsel kavrama ve tarihsel analiz ve yorum boyutlarında

yoğunlaştığını göstermektedir. Kronolojik düşünme, yüzyıl kavramlarının kullanımı, olayları dönemin koşulları içinde değerlendirme ve geçmiş-bugün karşılaştırmaları yoluyla zaman bilinci, süreklilik-değişim ve dönemleme alt basamaklarını desteklemektedir. Tarihsel kavrama, bilgiyi tanımlama, çözümleme ve doğruluğunu değerlendirme süreçleriyle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Tarihsel analiz ve yorum becerisi ise çıkarım yapma, kaynak inceleme ve karşılaştırmalı değerlendirme süreçleriyle desteklenmektedir. Öğrenme çıktılarından biri, “Ne? Nerede? Ne zaman? Nasıl? Neden? Kim?” sorularını içermesi nedeniyle tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisini de desteklemektedir. Ancak tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi açısından doğrudan ilişkili bir süreç bileşeni belirlenmemiştir. Bu bulgular, tarihsel düşünmenin üst düzey becerilerinin yalnızca üst sınıflarda değil, alt sınıf düzeylerinde de ele alınması gerektiğini göstermektedir (Demircioğlu, 2009; Kızılay & Doğan, 2014); Kabapınar, 2021).

7. sınıf öğrenme alanında kronolojik düşünme, tarihsel kavrama ve tarihsel analiz ve yorum becerilerinin desteklendiğini göstermektedir. Kronolojik düşünme, Osmanlı Devleti’nin uyguladığı yenilikler, tarihsel süreklilik ve değişimi fark etme ve neden-sonuç ilişkisi kurma süreçleriyle ele alınarak pekiştirilmektedir. Tarihsel kavrama, kaynak kullanma, bilgiyi tanımlama ve yeniden ifade etme süreçleriyle desteklenmektedir. Tarihsel analiz ve yorum becerisi çıkarım yapma, kanıta dayalı yorum yapma ve kendi görüşünü ifade etme süreçleriyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bazı süreç bileşenleri, tarihsel verileri sorgulama ve kanıt temelli yorumlama yoluyla tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisini de desteklemektedir. Ancak tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi açısından doğrudan ilişkili bir süreç bileşeni bulunmamaktadır. Bu bulgular, tarih öğretimi alanında yapılan çalışmalarla (Demircioğlu, 2009; Kabapınar, 2021) örtüşmekte olup, ortaokul düzeyinde üst düzey tarihsel düşünme becerilerinin sınırlı olarak ele alındığını göstermektedir. Araştırma bulguları doğrultusunda, sosyal bilgiler derslerinde tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için bazı öneriler sunulabilir. İlk olarak, ilkökul ve ortaokul düzeyinde tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma, tarihsel sorun analizi ve karar verme becerilerine yönelik açık öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri ders içeriklerine entegre edilmelidir. Böylece öğrenciler erken yaşta kanıtları sorgulama, alternatif çözüm yolları geliştirme ve karar verme gibi üst düzey becerilerle tanışabilirler. Ayrıca, tarihsel kavrama ve analiz becerilerini güçlendirmek amacıyla farklı kaynaklar ve karşıt kanıtlar kullanılarak çoklu bakış açıları üzerinden yorum yapmaları teşvik edilmelidir. Son olarak, öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini güçlendirecek şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.

5. Kaynakça

- Aktın, K. (2017). Okul öncesi dönemde müze eğitimi ile çocukların tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 465-486. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.336734>
- Aktın, K., & Dilek, D. (2016). Chronological thinking at preschool period: a case study. *Sakarya University Journal of Education*, 6 (3), 129-145. <https://doi.org/10.19126/suje.281329>
- Ataman Yalı, S., & Şimşek, A. (2020). Sosyal bilgilerde tarihsel düşünme becerileri. A. F. Ersoy & H. Karaduman (Ed.), *Sosyal Bilgilerde Güncel Okumalar 2* içinde (s. 1-22). Anı Yayınları.
- Burgos Videla, C., Parada Ulloa, M., & Martínez Díaz, J. (2025). Critical thinking in the classroom: The historical method and historical discourse as tools for teaching social studies. *Frontiers Sociol.*, 25 (10), 1526437. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1526437>
- Coşkun Keskin, S., Keskin, Y., Pehlivan, N., & Keskin, K. (2022). *Sosyal bilgiler derslerinde tarih konularının öğretimi üzerine düşünceler: kavramlar, düşünme becerileri, değerler ve empati*. Gece Kitaplığı.
- Cowgill, D. A., II, & Waring, S. M. (2017). Historical thinking: An evaluation of student and teacher ability to analyze sources. *Journal of Social Studies Education Research*, 8 (1), 115-145.
- Çakır, A. (2019). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde yansıtıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilerin tarihsel okuryazarlık başarılarına ve tutumlarına etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi.
- Çelik Bayramoğlu, A. (2016). *Sosyal bilgiler programında yer alan tarih konularının tarihsel düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi.
- Çelikkaya, T., & Kürümlüoğlu, M. (2019). Ortaokul öğrencilerinin kronoloji becerilerinin saptanmasına yönelik bir çalışma. *Turkish History Education Journal*, 8 (1), 150-173.
- Demircioğlu, İ. H. (2009). Tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerilerine yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 39 (184), 228-239.
- Demircioğlu, İ. H. (2014). Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar. (4. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Dere, İ., & Kalender, M. (2019). I have a history! life sciences teaching with oral history activities. *Education and Science*, 44 (200), 153-173. <https://doi.org/10.15390/EB.2019.8132>
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Nobel Yayınları.
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research* (6th ed.). Sage.
- Kabapınar, Y. (2021). Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi (7. baskı.). Pegem Akademi.

- Kahveci, S., & Aktın, K. (2024). Tarih öğretmenlerinin perspektifinden sosyal bilgiler eğitiminde tarih öğretimine ilişkin sorunlar. *Turkish History Education Journal*, 13 (1), 170-198. <https://doi.org/10.17497/tuhed.1455909>
- Karaca, A., Elilçi, M. A., Demirok, B., Atan, S., Ayana, Şenay, & Elilçi, B. (2023). Sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 9(25), 135-147. <https://doi.org/10.51293/socrates25-218>
- Karagözoğlu, N. (2025). An analysis of the Türkiye Republic revolution history and Kemalism course questions in the high school entrance exams in terms of historical thinking skills. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 9 (3), 425-445.
- Kızılay, N., & Doğan, Y. (2014). Sınıfta arkeoloji: 6. sınıf öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi üzerine bir eylem araştırması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), 85-107.
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis: An introduction to its methodology* (3rd ed.). Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2024). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/>.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (MEB). (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu. MEB Yayinevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2023428142532575-2023_sosyal_bilgiler.pdf
- Miralles Saánchez, P., Rodríguez-Medina, J., & Gomez Carrasco, C. J. (2025). Historical Thinking and Teacher Discourse in Secondary Education: An Exploratory Observational Study. *Education Sciences*, 15 (3), 394. <https://doi.org/10.3390/educsci15030394>
- National Center for History in the Schools [NCHS] (1996). National Standards standards for history. <https://phi.history.ucla.edu/standards/thinking5-12.html>.
- National Council for the Social Studies. (1992). Expectations of Excellence: Curriculum Standards for Social Studies. National Council for the Social Studies. <https://jan.ucc.nau.edu/jwb2/docs/NCSS-SocialStudiesStandards.pdf>
- National Council for the Social Studies. (2023, Kasım). Definition of Social Studies. National Council for the Social Studies. <https://www.socialstudies.org/media-information/definition-social-studies-nov2023>
- Öcal, M. (2022). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında zaman ve kronolojiyi algulama becerisi bağlamında tarihi şahsiyetlere yer verilme durumunun incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Aksaray Üniversitesi.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed. M. Bütün & S. B. Demir). Pegem Akademi.
- Pehlivan, N. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer verilen tarihsel düşünme becerilerinin ders kitaplarına yansımada durumunun incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi.
- Pehlivan, N., Keskin, Y., & Keskin, K. (2023). 2005 ve 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında tarihsel düşünme becerileri. *International Journal Of Values In Education and Society*, 1 (1), 55-69. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8128596>.
- Safran, M. (2006). *Tarih eğitimi: makale ve bildiriler*. Gazi Kitabevi.
- Safran, M., & Şimşek, A. (2006). İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi. *İlköğretim Online*, 5(2), 87-109.
- Seyhan, A. (2023). Türkiye'de Tarihsel Düşünme ve Tarihsel Düşünme Becerilerine İlişkin Yapılan Araştırmaların İncelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 6 (2), 226-252. <https://doi.org/10.47503/jirss.1391354>
- Yılmaz Alpaslan, S. (2024). Annales ekolü çerçevesinde sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının incelenmesi. *Educatione*, 3 (2), 133-163. <https://doi.org/10.58650/educatione.1555610>
- Yılmaz, K., & Koca, F. (2012). Tarihsel empati üzerine nitel bir araştırma: Tarih öğretmenlerinin algı, görüş ve deneyimlerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 855-879.